

Velká trojka – Stalin, Roosevelt, Churchill – na konferenci v Teheránu, 1943

Zdroj: Wikimedia

Politické omyly a prohřešky Velké Británie a Spojených států v době druhé světové války a po válce

JAN CHOLÍNSKÝ

Ve svém rozradostnění západní veřejnost docela zapomínala na to, jaké cíle si vytkla, když šla do války. Rozhodně zapomněla na své závazky k menším spojencům a spolu-bojovníkům a k lidu kontinentálních zemí, jež slíbila osvobodit a jimž tak soustavně slibovala jejich svobodu. [...] Pomalu, hrozně pomalu se šířila znalost toho, co se dělo v impériu Kremlu. [...] Trvalo hodně dlouho, než se poměry změnily alespoň částečně, rozhodně ne do té míry, jaké by bylo zapotřebí. Ale v prvních letech po druhé světové válce bylo zmatení světové veřejnosti tak značné, že jsme byli blaženi, jestliže mohla alespoň částečná pravda proniknout maličkou skulinkou.

Rudolf Kopecký, Vzpomínky starého novináře VII, Londýn 1975

Nechci ani náznakem snižovat étos válečného vítězství Spojenců nad nacistickou Velkoněmeckou říší ani obdiv k válečným výkonům a úctu k obětem vítězů.

Nicméně konstatuji, že jsem pamětníkem, a prožil jsem prvních dvacet pět let svého života v komunistickém totalitním režimu, přičemž jsem patřil k lidem, kteří se s tímto režimem neztotožňovali. Stejně jako hodně mých známých a lidí podobně smýšlejících jsem tehdy měl značně iluzorní představu o tom, co je to Západ. Vnímali jsme jej jako svobodný svět, jako protipól prolhaného otupujícího systému, v němž jsme žili a byli nuceni manévrovat, nevěděli jsme mnoho důležitých věcí a nebylo nám úplně jasné to, co dnes po pětatřiceti letech vidím zcela jasně, ať již díky zkušenosti s komunistickou totalitou a postkomunistickou realitou nebo systematickému zájmu o dějiny. Totiž, že Západ má své markantní nedostatky a problémy, k čemuž dodávám – měl je, byť zčásti v jiných formách, než jsou ty dnešní, i během studené války a měl je také během druhé světové války.

Cílem mého příspěvku je poukázat na závažnou chybu, která může být osudná jak pro historiografii, tak i pro vnímání přítomnosti; tou chybou je „měření dvojím metrem“ – vždyť zavírat oči před závažnými prohřešky civilizace, ke které se vztahujeme je stejným vykročením k propasti jako odmítání poctivé dekomunizace společnosti.

Od příslibů svobody k požehnání nesvobodě

V srpnu roku 1941 deklarovaly Velká Británie a Spojené státy americké své válečné cíle v osmibodovém prohlášení nazvaném *Atlantická charta*. V deklaraci vedle příslibu míru a hospodářské spolupráce pro všechny národy stálo, že Spojenci neusilují o územní zisky (bod 1), ale také, že si nepřejí žádné územní změny, pokud

tyto změny nebudou projevem svobodné vůle příslušných národů (bod 2), a že si přejí obnovení vlád, které byly v důsledku války a agrese násilně změněny, a také že respektují právo každého národa zvolit si vlastní formu vlády (bod 3). Prohlášení *Atlantická charta* podepsali britský premiér Winston Churchill a americký prezident Franklin Delano Roosevelt.

Přestože západní Spojenci společně se Sovětským svazem vojensky porazili Velkoněmeckou říši a její partnery, zůstává faktem, že cíle formulované v *Atlantické chartě* nebyly naplněny. Pro národy střední a jihovýchodní Evropy neznamenal konec války osvobození, ale nové zotročení, protože skončily v područí sovětského komunismu. Týká se to Poláků, Litevců, Lotyšů, Estonců, Čechů, Slováků, Maďarů, Rumunů, Bulharů, Srbů, Chorvatů, Slovinců i dalších národů. Tyto národy byly během dvou až tří poválečných let zotročeny Sovětským svazem komunistickými režimy nastolenými v jejich státech v čele se sovětskými komunistickými protektory. Jeden totalitní režim zotročující tyto národy byl tak nahrazen režimem jiným, opět zotročujícím. Jak to včera řekl ve svém referátu prof. Szumiło, nadvláda jednoho barbara v Polsku byla vystřídána vládou barbara jiného. A to není vše – pokud jde o území: zisky prvotního agresora, který se po dvou válečných letech stal spojencem zůstaly se souhlasem Spojených států a Velké Británie zachovány, Sovětskému svazu byla přiznána polovina území Polska, pobaltské státy a část Rumunska.

Netrvalo dlouho a mezinárodní komunistické hnutí pod centrálním vedením Sovětského svazu (jehož expanzivní plány s projektem světové komunistické revoluce se neměnily) ovládalo třetinu zemského povrchu a vládlo podstatné části světového obyvatelstva. Kromě toho komunisté ohrožovali celý svobodný svět, protože se jim podařilo ukrást americká vojenská tajemství a začít úspěšně s paralelní výrobou dosud nevidaně ničivých jaderných zbraní. Již v letech 1946–1947 bylo zřejmé, že začíná studená válka mezi Východem a Západem, která může kdykoli přejít ve válku horkou s následky daleko horšími, než byla katastrofa druhé světové války. Po dalších více než čtyřicet let byly národy střední a jihovýchodní Evropy (a nejen ony) zotročeny sovětským komunismem, což mělo pro všechny tragické následky. Vedle obětí na životech a utrpení pro miliony jednotlivců a celých rodin to znamenalo zničení jejich po staletí vznikající kultury a společenský rozvrat.

Pokud začneme analyzovat fakta, vychází z nich zcela jasně hypotéza či spíše poznání, že tomu tak nemuselo být. Podstatná část této katastrofální situace byla důsledkem nesprávného pochopení toho, čím je Sovětský svaz, ze strany západních anglosaských velmocí či dokonce sympatií k tomuto totalitnímu státu. Mluvíme tady nejen o státu agresivním vůči vlastnímu obyvatelstvu, ale i o státu majícím od samého počátku expanzivní tendence ohrožující celý svobodný svět šíleným projektem světové komunistické revoluce. O státu, který v meziválečném období zřídil a financoval mezinárodní spikleneckou organizaci zvanou Kominternu která působila po celém světě veřejně i tajně ve prospěch sovětských revolučních zájmů. Američané ani Britové, coby nejsilnější představitelé západní civilizace, nebyli do-

statečně obezřetní. A to přesto, že se mezi nimi našli mimořádní a stateční vnímaví lidé, kteří před sovětským nebezpečím včas varovali. Smutnou skutečností navíc je, že Američané i Britové se v době druhé světové války sblížili se Sovětským svazem nad rámec vojenské nutnosti.

Chtěl bych zde připomenout tři katastrofální případy, které byly důsledkem tohoto sblížení svobodného Západu a komunistického „Východu“. Ale ještě předtím poukážu na symbolické předválečné epizody, které dokládají stav, o němž mluvím.

Hladomor na Ukrajině jako test pro novináře

V minulém roce (2024) uskutečnil Bezpečnostní výbor Poslanecké sněmovny České republiky seminář, na němž vystoupila mimo jiné i ukrajinská aktivistka Jaryna Jasynevičová z organizace Všeukrajinské fórum pro demokracii s příspěvkem o nebezpečí systematické propagandy a zakrývání zločinů včetně zločinů genocidy hladomoru na Ukrajině, tedy v předválečném Sovětském svazu. Zmínila se o zhoubné roli dezinformací a jako příklad uvedla lživé dobové zprávy amerického novináře Waltera Durantyho, korespondenta listu *The New York Times*, ze Sovětského svazu o situaci na Ukrajině v době hladomoru a také o tom, že ukrajinští aktivisté dnes usilují o to, aby byla Durantymu zpětně odebrána prestižní novinářská Pulitzerova cena. Západ však – nehledě na vliv Durantyho a jemu podobných – objektivní informace o hladomoru a životě v Sovětském svazu k dispozici měl, a ač nebyly v mediálním světě preferovány, kdo chtěl mohl vědět, co se děje a jaká je podstata Stalinova režimu, už před válkou a za války – včetně nejvýše postavených politiků.

Ve třicátých letech pobýval v Sovětském svazu americký novinář a historik William Henry Chamberlin (1897–1969), který o sovětském režimu prezentoval ve svých článcích a knihách pravdivé informace. Chamberlin byl původně komunista, ale během dlouhého pobytu v Sovětském svazu vystřízlivěl a vyvodil z toho pro sebe i pro svět, který pravdivě informoval, zásadní důsledky. V úvodu ke své knize *Kolektivismus je falešná utopie*, vydané v roce 1937, napsal: „Často se stává, že ztráta něčeho je nejlepším prostředkem, jak naučit člověka vnímat jeho hodnotu. A nejsilnějším pozitivním přesvědčením, které jsem si odnesl z téměř dvanáctiletého pobytu v Sovětském svazu, byla absolutní, bezpodmínečná hodnota lidské svobody. Toto přesvědčení posílilo i kratší období pozorování toho, jak funguje jiný typ kolektivistické diktatury v Německu. Především na základě dojmů ze Sovětského svazu a z Německa jsem dospěl k závěru, že nejdůležitějším problémem, s nímž se civilizace v tomto století potýká, je otázka demokracie versus diktatura.“¹

1 CHAMBERLIN, William Henry: *Collectivism: A False Utopia*. The Macmillan Company, New York 1937, s. v–vi.

PEOPLE OF THE TRUTH

THERE WERE THOSE WHO SPOKE THE TRUTH ABOUT THE HOLODOMOR

"In all history, there has been no other disaster of such huge dimensions which attracted so little of the world's attention."

In 1934 after visiting Ukraine, he published the facts of the Holodomor in the book "Russia's Iron Age".

American journalist and historian
WILLIAM HENRY CHAMBERLIN

28
NOVEMBER

LIGHT A CANDLE IN MEMORY
 OF 4,5 MLN UKRAINIANS KILLED
 BY STARVATION IN THE COMMUNIST GENOCIDE

1932
HOLODOMOR
1933

Dále Chamberlin velmi trefně a doslova prorocky píše, že jde o to, zda bude stát vládnout občanům, nebo zda občané budou vládnout státu, a pokračuje:

„Bez nadsázky lze říci, že celá budoucnost západní civilizace s mnoha humanistickými a individualistickými kořeny je velmi úzce spjata s odpovědí, kterou na tuto otázku dají dějiny. Kniha se pokouší na základě prokazatelných faktů sovětského, německého a italského experimentu předložit zdůvodněné argumenty pro tvrzení, že kolektivismus, a to jak ve své komunistické, tak fašistické podobě, je falešnou utopií. Je zde také snaha ukázat pozitivní doplněk tohoto negativního tvrzení: že svobodné instituce mají pragmatickou hodnotu, která daleko převyšuje ve značné míře iluzorní výhody zkratkovitých metod diktatury. Je nemožné psát takovou knihu a nemyslet přitom s obdivem na mnohé vědomé mučedníky a se soucitem na ještě početnější oběti tří hlavních poválečných diktatur s jejich třídní, rasovou a národnostní filosofií. Lze doufat, že tento dlouhý příběh hrdinství a utrpení nebyl marný a že národy zemí, které zůstaly svobodné, budou posíleny ve svém odhodlání zachovat za každou cenu metodu svobody, když si jasněji uvědomí morální a materiální a kulturní cenu jejího opuštění.“²

William Henry Chamberlin nebyl v anglosaském žurnalistickém světě sám, kdo včas nahlédl podstatu sovětské komunistické totality. Připomeňme tedy i další mimořádné novináře a spisovatele, kteří vydávali už ve třicátých a čtyřicátých letech, ale i v pozdějších desetiletích pravdivé svědectví o Sovětském svazu – nejprve dva Brity.

Velšan Gareth Jones (1905–1935) jako novinář, který opakovaně navštívil Sovětský svaz a hovořil dokonce se Stalinem, seznámil anglosaský svět s hladomorem na Ukrajině a tamní realitou. Tento bývalý poradce britského premiéra Davida Lloyd George a veřejný oponent sovětofila Durantyho zemřel ve věku nedožitých třiceti let: během svého pracovního pobytu v Mongolsku byl unesen a zavražděn bandity (jedna z hypotéz zmiňuje účast sovětské tajné služby). Dalším významným novinářem byl Angličan Malcolm Muggeridge (1903–1990), který v mládí sympatizoval s komunismem, ve třicátých letech se po zkušenostech ze svého pobytu v Sovětském svazu stal nekompromisním antikomunistou, po válce konvertoval ke křesťanskému protestantismu a později vstoupil do římskokatolické církve. Také on ze Sovětského svazu zprostředkoval svými články pravdivé informace o ukrajinském hladomoru, nicméně jejich publikování bylo „opatrnou vydavatelskou politikou“ deníku *The Manchester Guardian* tlumeno. Mimochodem, Muggeridge byl přítelem dalšího protikomunistického novináře a spisovatele, světově proslulého George Orwella (1903–1950).

2 Tamtéž.

Whittaker Chambers

Zdroj: Wikimedia

Whittaker Chambers proti soudruhům

Mimořádný je příběh či případ amerického novináře a spisovatele Whittakera Chamberse (1901–1961), který už na začátku druhé světové války s velkým osobním rizikem varoval americké státní představitele před sovětskými agresivními záměry. Tento nadaný a inteligentní muž byl v mládí levicově orientován a stal se přesvědčeným komunistou, ve dvacátých a třicátých letech byl členem Komunistické strany Spojených států amerických (CPUSA), psal do komunistického tisku a působil jako významný agent sovětské zpravodajské služby GRU. Ve druhé polovině třicátých let už měl o své komunistické víře pochybnosti a definitivně se s ní rozešel, stejně jako se svým dosavadním profesním (začal pracovat pro časopis *Time*) a agenturním životem, po uzavření paktu mezi Sovětským svazem a Německou říší známého jako pakt Ribbentrop-Molotov. Vzhledem k tomu, co věděl o sovětských zpravodajských sítích a k tomu, co se dozvěděl o Stalinových plánech a válečných cílech ve svém rozhovoru (1939 v New Yorku) s dalším přeběhlíkem (defektorem) – generálem sovětské zpravodajské služby NKVD Walterem Krivickým (1892–1941), se Chambers rozhodl informovat americkou administrativu – přiznat se ke svému agentství a poskytnout všechny své vědomosti. Považoval dokonce tyto vědomosti za natolik závažné, že se chtěl setkat přímo s prezidentem Rooseveltem. Podařilo se mu ale sejít se „jen“ s náměstkem amerického ministra zahraničí pro bezpečnostní otázky Adolfem A. Berlem, kterému sdělil vše, co považoval za podstatné. Berle předal tyto informace prezidentu Rooseveltovi, ten se jim ale vysmál a v této věci nic dalšího nepodnikl.

O setkání s generálem Krivickým, které mu zprostředkoval novinář Isaac Don Levine, ve svých pamětech vydaných v roce 1952 Chambers mimo jiné napsal: „Ale nic z toho, o čem jsme mluvili, nebylo pro svět ani pro naše další jednání tak důležité jako Krivického líčení plánů sovětské zahraniční politiky. Tehdy jsem se poprvé dozvěděl, že Stalin se už déle než dva roky zoufale snaží dojednat spojení s Hitlerem. Pokusy uzavřít pakt se děly v téže době, kdy se komunismus (prostřednictvím své agentury, Lidové fronty) stavěl v očích lidstva do pozice jediného nezlomného nepřítele fašismu. Když jsem tomu ze začátku nechtěl věřit, vysvětlil mi Krivickij politickou logiku tohoto nezbytného spojení; najednou jsem – jak to umí jen ex-komunista – poznal, že mluví pravdu. Jejich aliance byla skutečně nevyhnutelná. Žasl jsem jen nad tím, jaká zaslepenost mi bránila, abych to předvídal. Prostřednictvím tohoto paktu může totiž komunismus postavit jeden sektor Západu proti druhému, a oba pak použít k tomu, aby zničil, co z ne-komunistického světa zbylo. Jakožto komunistická strategie byl pakt naprosto oprávněný a komunistická strana měla pravdu, když obviňovala všechny jeho odpůrce z nepřátelství ke komunismu. Z jakéhokoli lidského pohledu byl pakt zlem.“³

3 CHAMBERS, Whittaker: *Svědék*. Občanský institut, Praha 2005, s. 421.

O rozhovoru s Adolfem A. Berlem během návštěvy v jeho domě za přítomnosti téhož zprostředkovatele novináře Levineho, která trvala celé odpoledne a protáhla se až přes půlnoc, Chambers mimo jiné napsal: „Mluvil jsem na přeskáčku. Nepamatuji si, jak šla sdělení za sebou. Nepamatuji si ani detaily. Pamatuji si jen, že jsem podal přesný obraz komunistické infiltrace ve federální administrativě a doplnil jsem jednu konkrétní věc: vzhledem k nebezpečí války a k utajenému projektu zaměřovačů jsem Berlovi opakovaně zdůraznil, že je nutné odstranit [sovětského agenta Vincenta Franklina] Rena co nejrychleji z aberdeenské zkušební základny. (Když se po něm v roce 1948 začala shánět FBI, ještě tam pracoval.) Seděli jsme na trávníku dvě nebo tři hodiny. Téměř celou dobu jsem hovořil. [...] Okolo půlnoci jsme zašli do domu. O čem jsme mluvili tam, je jisté, protože Berle si dělal tužkou poznámky. Hned za dveřmi se posadil k malému telefonnímu stolku a ve zkratkách si zapisoval, co jsem říkal. Jeho poznámky nezachycují celý rozhovor, protože ten z největší části probíhal venku. Zachycují jen to, co jsme rychle rekapitulovali v pozdní noční hodinu a po značném množství drinků. Předpokládal jsem, že tvoří předběžnou kostru, o kterou se měly opírat další rozhovory a šetření. Po půlnoci jsme s Levinem odešli [...] Adolf Berle byl velmi rozrušený a sedl si k telefonu, ještě než jsme vyšli. Předpokládal jsem, že volá do Bílého domu.“⁴

O reakci prezidenta Roosevelta na Berlovu následnou zprávu se v Chambersových vzpomínkách můžeme dočíst: „Té noci, kdy jsem hovořil s Berlem, jsem se vrátil do New Yorku. Už po druhé můj život ležel v troskách. Mohl jsem jen čekat, co se bude dít dál. Zdálo se mi, že jedna z pravděpodobných možností je vězení. Ale nedělo se nic. Míjely týdny, míjely měsíce. Pokračoval jsem v práci pro *Time*. Pak, nedokážu už říct kdy, jsem potkal sklíčeného Levina. Řekl mi, že Adolf Berle okamžitě odnesl mou informaci prezidentovi. Prezident se smál. Když Berle trval na svém, řekl mu prezident – slušně řečeno – ať se jde bodnout. V první chvíli mne napadlo, že tahle historka byla zkonstruována proto, aby se zakryl pravý úmysl vlády. Bylo potřeba zahájit dohled a vyšetřování. Může to nějakou dobu trvat, než bude vláda připravena. Mezitím mohu pozorovat a sledovat. Snažil jsem se uvěřit, že to tak je. Ale věděl jsem, že to tak být nemůže, protože kdyby byla vláda zahájila kontrolu, nemohli by mne z ní vynechat.“⁵

Souhlasím s americkým historikem Warrenem Carrollem, autorem průkopnické monografie *The Rise and Fall of the Communist Revolution* (1995), že Chambersova kniha je jednou z nejdůležitějších knih napsaných ve 20. století.

A nyní ke třem na začátku zmíněným příkladům omylů, prohrěšků a selhání západních Spojenců, příkladům opuštění či zrady jejich vlastních deklarovaných ušlechtilých válečných cílů, které stejně jako předválečné snahy o ustupování Hitlerovi měly své důsledky ještě o mnoho let později a mají je svým způsobem vlastně až dodnes.

4 Tamtéž, s. 425.

5 Tamtéž, s. 430.

Podpora jugoslávských komunistů

První příklad lze uvést větou již výše citovaného veterána české exilové žurnalistiky Rudolfa Kopeckého, který ve svých pamětech konstatoval, že „královská vláda jugoslávská a generál Mihailović byli opuštěni a zrazeni ve prospěch Josipa Broze Tita“.⁶ Plukovník, během války povýšený na generála, Dragoljub „Draža“ Mihailović byl prozápadně orientovaný ministr obrany legitimní vlády jugoslávské konstituční monarchie, která působila od dubna 1941 do března 1945 v londýnském exilu, vůdce srbského protinacistického odboje a zároveň boje proti komunistickým partyzánům. Mihailović byl v roce 1943 britskou, potažmo spojeneckou politikou opuštěn, zatímco anglosaskou podporu získal komunistický partyzánský vůdce Josip Broz Tito, agent Komunistické internacionály a pravověrný marx-leninský komunista, který po válce nastolil v Jugoslávii komunistický totalitní režim sovětského typu.

Samozřejmě lze diskutovat o válečném vojenském a mezinárodněpolitickém pragmatismu a mezích nutnosti spolupráce s aktéry a vládami vyznávajícími nekompatibilní hodnoty a provádějícími politiku, od níž je na místě se za normálních okolností distancovat – názory mohou být různé. Uvedme zde jako příklad postoj britského „válečného“ premiéra Winstona Churchilla, který se rozhodl pro britský příklon ke komunistovi Titovi. Je znám Churchillův komentář k tomuto rozhodnutí v rozhovoru s britským styčným důstojníkem působícím v Jugoslávii Fitzroyem Macleanem. Churchill se v jednom z rozhovorů zeptal Macleana, zda má v úmyslu se po válce usadit v Jugoslávii. Odpověď Macleana zněla, že ne, načež Churchill reagoval – „já také ne“ a dodal, že „pokud tomu tak je, tím méně se budeme vy i já starat o formu vlády, kterou tam zavedou“. A pokračoval, že to ponechá na Jugoslávčích (tj. na Titovi), jeho především zajímá, kdo zabije více Němců. Rozhodující britskou podporu získal v roce 1943 Tito, zatímco Mihailović dosavadní podporu ztratil.⁷

V anglosaském prostředí se ovšem našli lidé, kteří s podporou Tita nesouhlasili a poukazovali na to, že Tito je nebezpečím nejen pro budoucí vývoj v Jugoslávii (tj. předpokládali sovětizaci Jugoslávie, k níž také po válce došlo), ale jako fanatický komunista také v rámci celosvětového komunistického revolučního tažení. Geopolitický význam Jugoslávie byl přitom nepřehlédnutelný, nicméně britský válečný vůdce Winston Churchill v případě podpory Tita patrně věřil nejen v jeho momentální palebnou sílu, ale i v jeho poválečný vděk – z odstupu času nelze než konstatovat, že vsadil na špatnou kartu. Významnými odpůrci příklonu k Titovi, jejichž názory vzbudily pozornost vysokých politických míst, byli dva úspěšní spisovatelé – v českém prostředí takřka neznámá Rebecca Westová (1892–1983, původním jménem Cecily Isabel Fairfieldová), která byla v roce 1947 americkým časopisem

6 KOPECKÝ, Rudolf: *Vzpomínky starého novináře. VII. (Zahraniční akce v Polsku, ve Francii a v Británii.)* Strojopis, Londýn 1975, s. 338.

7 Podrobnosti – KALVODA, Josef: *Titoism and Masters of Imposture*. Vantage Press, New York 1958.

Rebecca Westová

Zdroj: Wikimedia

Time vyhlášena „nesporně světovou spisovatelkou číslo jedna“, a neméně proslulý a také u nás dobře známý Evelyn Waugh (1903–1966).

Westová zastávala konzistentně antikomunistické postoje a Stalinovo myšlení považovala na rozdíl od mnoha svých literárních kolegů nikoli za spasitelské, nýbrž za zločinecké. Před druhou světovou válkou třikrát navštívila a procestovala Jugoslávii a svůj vztah k této zemi vyjádřila v rozsáhlé cestopisné knize *Black Lamb and Grey Falcon: A Journey Through Yugoslavia*, která vyšla v roce 1941 (knihla měla mimořádný ohlas, např. americký politický analytik Robert D. Kaplan knihu po mnoha letech od jejího vydání označil za nejlepší cestopis 20. století). V roce 1943 vyjádřila Westová své pobouření z britské podpory Tita v povídce *Madame Sara's Magic Crystal*, ale na naléhání náměstka britského ministra zahraničí Orma Sargenta od jejího publikování ustoupila – zaznamenala si, že ji Sargent přesvědčil, že podpora Tita je nezbytná pro britské válečné zájmy. Po válce zůstala otevřeně přesvědčenou antikomunistkou, nehledě na potíže, které jí její politické názory – zvláště v literárním a intelektuálním prostředí – způsobovaly.

Spisovatel Evelyn Waugh byl v červenci 1944 vyslán jako příslušník britské vojenské mise v hodnosti kapitána do severní Jugoslávie k Titovým partyzánským oddílům, kde setrval až do jara 1945, a po svém návratu sepsal pro ministerstvo zahraničí analytickou zprávu o vztahu komunistů ke křesťanství a o násilí včetně vražd římskokatolických kněží, které Tito se svými partyzány páchal během „osvobození“ v katolickém Chorvatsku. Když se Waugh vyjádřil, že zprávu předloží arcibiskupovi z Westminsteru a případně ji zveřejní, tak i v tomto případě zakročilo britské ministerstvo zahraničí, jehož úředníci přesvědčili Waughu, aby to – vzhledem k britským zájmům – nedělal. Spisovatel vyhověl, ale Tita poté odsoudil alespoň ve dvou svých dopisech zveřejněných v londýnských *Timesech* 23. května a 5. června 1945, výňatky ze zprávy byly publikovány ve Waughově životopise, zatímco úplný text vyšel až v září 1992 v čtvrtletníku *Salisbury Review* (a v českém překladu o tři roky později v revui *Střední Evropa*).

V úvodu Waughovy zprávy *Církev a stát v osvobozeném Chorvatsku* stálo: „Tato zpráva se týká událostí, jež se odehrály do 1. března 1945 na osvobozeném území navrhované Federativní republiky Chorvatska včetně Bosny a Hercegoviny, o jejímž statutu se dosud diskutuje...“ V části nazvané „Partyzáni a církev“ mimo jiné stálo: „V Šibeniku bylo zabito osm kněží, jeden z nich se, snad nedopatřením, utopil ve vazbě. Jeden kněz byl odsouzen k patnácti rokům vězení za to, že napsal článek zesměšňující maršála Tita. Ve Splitu bylo zabito deset kněží a dva jsou ve vězení. V Dubrovniku bylo zabito čtrnáct kněží a jeden je ve vězení. Ve františkánské provincii bylo zabito dvacet kněží a šest je ve vězení. Spolehlivý zdroj informací, který však neposkytl bližší podrobnosti, odhaduje počet kněží popravených v Mostaru

(františkánů i diecézních) na pětáctýřicet. Sotva lze pochybovat, že až vyjdou najevo údaje z dalších diecézí, počet zaznamenaných úmrtí poroste.⁸

Zpráva pokračuje líčením, jakým způsobem byli dotyční usmrčeni a o výběru obětí mimo jiné uvádí: „Okolnosti poprav, o nichž jsou známy informace, naznačují, že oběti nejsou vybírány ani tak na základě viny, již by se snad dopustily spolupráci s nepřítelem, jako spíše pro osobní vliv, který mají na své okolí. [...] Komisaři [z řad partyzánů] se neustále snaží převést nepřátelství do ideologických kolejí. Většinou nehovoří o německých či italských vetřelcích, nýbrž o ‚fašistech‘. Tak se stává, že kterýkoli kněz vystupující jako odpůrce komunismu je odsouzen jako zrádce, přestože se styku s nepřítelem úzkostlivě vyhýbal. Dokonce i kněží, kteří se vůbec nezajímali o politiku, zavdali příčinu k odsouzení prostě tím, že měli vliv. [...] Ze čtrnácti kněží zabitých v Dubrovniku se o politiku zajímali jen tři, ostatní byli vybráni pro svou oblibu, např. otec Maryjan Blazić – slepý kazatel, otec Bernardin Sohol – hudebník, otec Djure Krecah – kazatel a vysoce kultivovaný člověk, či otec Toma Tomasić – ředitel školy. Výše uvedený kanovník Delić z Makarské byl energickým odpůrcem ustašovců, ale vynikal dobročinností a organizováním církevních společností. Vliv na mladou generaci se posuzuje jako obzvláště trestuhodný.“⁹

Problém spočívající ve vztahu Západu a Tita, který se po válce stal jugoslávským komunistickým prezidentem a vůdcem, neskončil s druhou světovou válkou. – Po roce 1948, kdy došlo k roztržce mezi Titem a Stalinem, nikoli proto, že by Tito opustil komunistické myšlení a ideu světové revoluce, ale pro jeho autonomistické tendence a nejspíše i proto, že podle Stalinova mínění Titova „geopolitická nezralost“ ohrožovala ještě neupevněné sovětské impérium a jeho další zájmy. Američtí, respektive západní levicoví intelektuálové brzy začali hovořit o „pravém“ Titově „národním komunismu“ neboli „titoismu“ a prominentní bezpečnostní analytici přišli s teorií o využití titoismu v počínající studené válce. Cílem podpory Tita bylo oslabit Sovětský svaz – šlo o širokou podporu od finančních půjček až po dodávky amerických zbraní, a zároveň o podněcování vzniku titoistických „autonomních“ skupin v sovětských satelitech ve střední a jihovýchodní Evropě. Tato politika, prováděná na úkor protikomunistických odbojářů z porobených národů, kterým nešlo o dílčí vylepšení totalitních komunistických režimů, ale o jejich úplné odstranění, se ukázala jako neúspěšná a ztrátová. Po Stalinově smrti se Tito sblížil s Chruščovem a Jugoslávie se opět stala spojencem Sovětského svazu. Nehledě na to, mnozí američtí, respektive západní strategové i nadále vyvíjeli úsilí uplatňovat různé formy „titoismu“ v souperení se Sovětským svazem.¹⁰

8 Evelyn WAUGH: Katolické Chorvatsko pod Titovým jhem. *Střední Evropa*, 1995, č. 53, s. 60.

9 Tamtéž, s. 61–62.

10 Podrobnosti k tématu viz KALVODA, Josef: *Titoism and Masters of Imposture*. Vantage Press, New York 1958.

Opuštění spojeneckého Polska¹¹

Druhý příklad špatné americké a britské politiky se týká věrného válečného spojence Západu – Polska, jehož domácí i zahraniční odboj podstatným způsobem přispěl k porážce nacistického Německa. I tuto kapitolu je možné uvést citátem novináře Rudolfa Kopeckého: „Poláci, pro něž šel Západ oficiálně do války, byli prodáni Moskvě a lublinskému výboru.” Polské oběti byly obrovské – během války zahynulo šest milionů polských obyvatel, tj. 18 % z celkového předválečného počtu, což je v poměrném přepočtu vůbec nejvíce ze všech postižených zemí a národů (pro srovnání: Sovětský svaz 11,2 %, Německo 7,4 %).¹² Polský filosof Ryszard Legutko napsal: „Poláci byli zdecimováni a nebyla tu jediná společenská vrstva, která by netrpěla. Byla vyhubena značná část naší inteligence, jež tvořila elitu Druhé [meziválečné] republiky. Byli povražděni Poláci židovského původu. Polský národ byl po druhé světové válce už jiným národem, a to nejen v psychologickém smyslu spjatém se zkušeností války, ale i ve smyslu sociálně-biologickém.”¹³

A nejen to, britské a americké lapsy, které byly důsledkem ignorance a válečného sblížení se Sovětským svazem vyústily pro Polsko v katastrofický konec války, protože také v poválečném období byl polský národ vystaven teroru – tentokrát sovětskému, o život byly připraveny další tisíce obětí zavražděných sovětskými a polskými komunisty. Kromě toho západní Spojenci fakticky darovali Sovětskému svazu polovinu předválečného polského území, které se stalo sovětskou kořistí po sovětsko-německém vpádu do Polska už v září 1939. V textu profesora Legutka tak dále čteme: „Ze čtyř hlavních polských měst, která vytvářela vědomí kontinuity Republiky, zůstal prakticky pouze Krakov (i když i on dostal pěkný dárek v podobě Nové Hutě [tj. komunisty vystavěné nové části města]). Lvov a Vilno nám sebrali. Varšava byla zničena válkou a zbytky, které přežily září 1939 a povstání v roce 1944, byly budovateli komunismu srovnány se zemí.”¹⁴

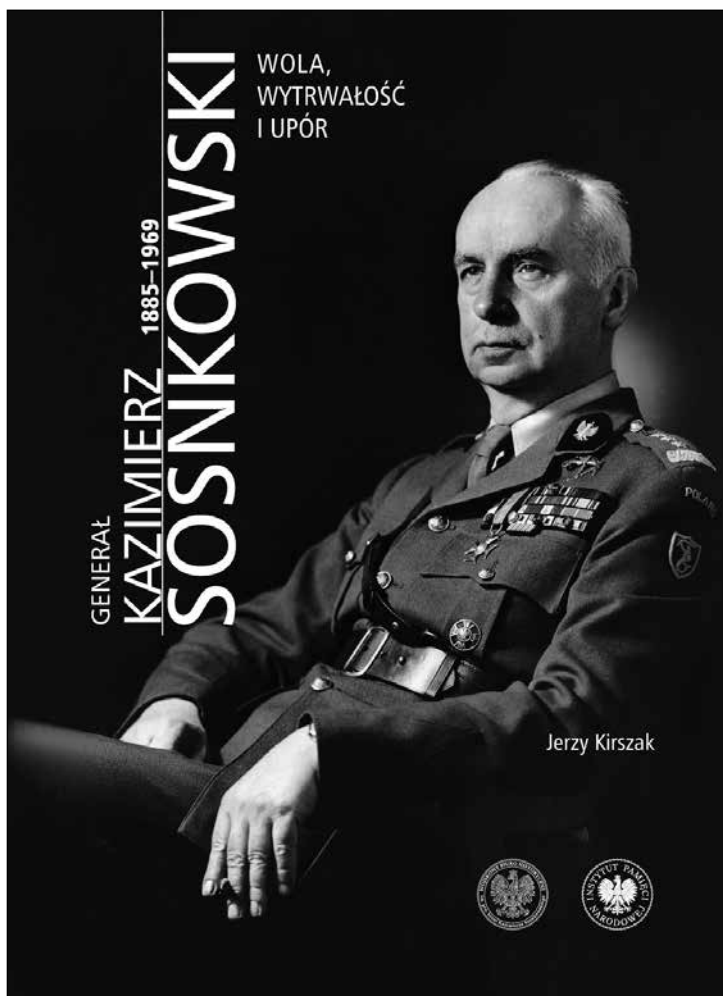
V čem tedy spočívalo chybné jednání západních Spojenců vůči Polsku během druhé světové války a po ní? Nelze zacházet do podrobností, tedy jen stručně: v nátlaku na odstavení nebo pacifikování „příliš“ antisovětsky smýšlejících politiků z polské exilové vlády v Londýně; v účelovém popírání a zamlčování tzv. katyňského zločinu – více než dvacet tisíc Poláků zajatých při sovětském vpádu do Polska v září 1939 a vězněných na sovětském území bylo zavražděno na přímý příkaz sovětských vůdců; v nátlaku na odstavení antikomunistického generála Kazimierze Sosnkowského z funkce velitele polské armády v roce 1944 a dokonce jeho následné „vysídlení“ do Kanady, odkud se nesměl vzdálit; v uznání tzv. lublinské vlády tj. prosovětské loutkové vlády, které bylo faktickou zradou legitimní polské vlády

11 Další podrobnosti viz CHOLÍNSKÝ, Jan – CENCKIEWICZ, Sławomir: Sovětizace Polska, Západ a princip legalismu. *Securitas Imperii*, 2014, č. 24, s. 204–233.

12 DAVIES, Norman: *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha 2003, s. 79.

13 LEGUTKO Ryszard: Esej o polské duši. In: *Ošklivost demokracie a jiné eseje*. CDK, Brno 2009, s. 198.

14 Tamtéž, s. 199.

v Londýně; v přiznání poloviny původního polského státního území Sovětskému svazu, který jej obsadil v září 1939 během sovětsko-německého útoku na Polsko, jímž začala druhá světová válka.

K uvedenému dále připojuji část svého již dříve publikovaného textu, který je úvodem k rozhovoru o sovětizaci Polska s historikem Sławomirem Cenciewiczem – viz výše, poznámka č. 11.

V souvislosti s poválečnou sovětizací střední a jihovýchodní Evropy jsou vedle činnosti komunistických a nekomunistických politiků zotročených států primárně připomínány velmocenský aspekt a geopolitická hra protinacistických Spojenců konkrétně pak konference Velké trojky uskutečněné v Teheránu (28. listopadu – 1. prosince 1943), na Jaltě (4.–11. února 1945) a v Postupimi (17. července – 2. srpna 1945). Nakolik byli za vývoj směrem k sovětizaci rozsáhlého „osvobozeného“ území odpovědní představitelé západních Spojenců a nakolik jejich jednání se Stalinem a důvěra k němu překročily meze racionality a momentální nutnosti, to je a ještě bude věcí historiografických, politologických a etických analýz. Faktem je, že takřka servilní sovětofilství Franklina D. Roosevelta a bezohledný pragmatismus Winstona Churchilla další osud střední a východní Evropy nepochybně ovlivnily – co se týče Polska, jde prokazatelně o vliv přímý a zcela zásadní.

Pokud šlo o poválečné hranice, tuto otázku nadnesl už při prvním ze tří společných jednání Velké trojky v Teheránu Stalin. Americký politolog Robert Nisbet o tom napsal: „Nepožadoval nic menšího než území, která mu byla přislíbena v paktu s Hitlerem. Churchill se proti tomu vyslovil stejně tak málo jako Roosevelt. Jak víme, na premiéra učinilo dojem zvláště to, že Hitlerův a Stalinův pakt posunul rusko-polskou hraniční čáru do blízkosti Curzonovy linie, kterou doporučili Britové po první světové válce.“ Na třetím společném jednání se k otázce Polska vrátil Roosevelt: „Vysvětlil Stalinovi, že ve Spojených státech žije šest nebo sedm miliónů Poláků a že on sám, jako prakticky uvažující člověk nechce přijít o jejich hlasy“. Řekl, že on osobně souhlasí s názory maršála Stalina, pokud jde o nutnost obnovy polského státu, že by však rád viděl, kdyby se východní hranice posunula dále na západ a západní hranice se přímo přemístila na Odru. Doufá však, že maršál pochopí, že z výše uvedených politických důvodů se nemůže podílet na nějakém rozhodování o této záležitosti zde v Teheránu nebo ještě následující zimu a že se ani momentálně nemůže veřejně účastnit nějakého rozhodování tohoto typu. Stalin odpověděl, že nyní, kdy to prezident vysvětlil, Rooseveltovi porozuměl.“¹⁵

Na teheránská jednání navázala na sklonku války jednání jaltská, o jejichž výsledku prezident Roosevelt informoval americkou veřejnost 1. března 1945 mimo jiné slovy: „Význačným příkladem společné akce tří velmocí v osvobozených územích je řešení, jehož jsme dosáhli v otázce polské. [...] Naším cílem bylo vytvořit sil-

15 NISBET, Robert: Roosevelt a Stalin. II. část. *Střední Evropa*, 1997, č. 67, s. 25–26. text publikovaný v měsíčníku *Střední Evropa* je výňatkem z knihy amerického politologa a sociologa Roberta Nisbeta *Roosevelt and Stalin: the failed courtship* (Regnery Gateway, Washington 1988).

ný, nezávislý a hospodářsky vzkvétající stát s vládou, která bude zvolena polským národem samým. Abychom dosáhli toho cíle, musili jsme se postarat o vytvoření nové vlády, která by lépe zastupovala národ, než to bylo možné, pokud bylo Polsko zotročeno. [...] Rozhodnutí o hranicích Polska bylo kompromisem, podle něhož Poláci budou odškodněni za území, které ztrácejí Curzonovou linií územím na severu a západě. [...] Jsem přesvědčen, že tato dohoda o Polsku je za daných okolností nejnadějnějším řešením pro svobodný nezávislý a vzkvétající polský stát.“¹⁶

Ze zmíněných tří konferencí je zpravidla největším předmětem zájmu konference, jež se konala na sklonku války v Jaltě, v jejíchž přijatých závěrech se ze západního a liberálnědemokratického hlediska projevila ve věci spojeneckého Polska dichotomie, ne-li „schizofrenie“. Na jedné straně bylo přijato *Prohlášení o osvobozené Evropě*, na straně druhé byla likvidována legitimní nezávislá polská exilová vláda ve prospěch prosovětské prozatímní vlády tzv. národní jednoty a Sovětskému svazu byla „přidělena“ třetina předválečného polského území.¹⁷

V *Prohlášení* mj. stálo: „Zavedení pořádku v Evropě a znovuvybudování národního hospodářského života musí být dosaženo prostředky, které umožní osvobozeným národům zničit poslední stopy nacismu a fašismu a vytvořit si demokratická zřízení podle vlastní volby. To je zásada *Atlantické charty* – právo všech národů zvolit si vládní soustavu, podle níž chtějí žít – dále obnova svrchovaných práv a samostatnosti těch národů, jež o ně byly násilím připraveny útočnickými státy. K vytvoření podmínek, v nichž osvobozené národy mohou uplatňovati svá práva, budou tři vlády společně nápomocny lidu každého evropského osvobozeného státu nebo lidu bývalého satelitního státu. Osy v Evropě, kde to podle jejich soudu budou okolnosti vyžadovat: a) aby vytvořily podmínky vnitřního míru, b) aby provedly nutná opatření pro pomoc strádajícím národům, c) aby vytvořily prozatímní vládní orgány, představující zhruba všechny demokratické složky národa a které by se zavázaly vytvořit pokud možno co nejdříve prostřednictvím svobodných voleb vlády odpovídající vůli lidu a d) kdekoliv toho bude třeba, usnadnit provádění těchto voleb.“¹⁸

V části týkající se Polska ohledně nové polské vlády stálo: „V Polsku vznikla nová situace úplným osvobozením Polska Rudou armádou. To vyžaduje ustavení polské prozatímní vlády, která by měla širší základnu, než jaká byla možná před nedávným osvobozením západního Polska. Prozatímní vláda, která nyní spravuje Polsko, by měla být přeorganisována na širší demokratické základně včleněním demokratických předáků jak z Polska samého, tak i ze zahraničních Poláků. A dále ve věci polských hranic: Tři předsedové vlád soudí, že východní hranicí Polska má být Curzo-

16 Projev prezidenta Roosevelta viz ROOSEVELT, Franklin Delano: *Za lepší svět. Projevy z let 1941–1945*. Vydavatelstvo družstevní práce, Praha 1947, s. 483–484.

17 Za daného stavu věcí bylo i přes proklamace jasné, že Rudá armáda na polském území bude zajišťovat vše možné, jen ne vytvářet podmínky vnitřního míru, pomáhat strádajícímu obyvatelstvu či zajišťovat svobodné demokratické volby.

18 Prohlášení o osvobozené Evropě bylo pátým bodem společného prohlášení Churchilla, Roosevelta a Stalina ze dne 11. února 1945. ROOSEVELT, Franklin D.: *Za lepší svět. Projevy z let 1941–1945*, s. 461–462.

nova linie s odchylkami pěti až osmi kilometrů na některých místech ve prospěch Polska. Uznali, že Polsko musí obdržet podstatné přírůstky území na severu a na západě. Domnívají se, že bude třeba v dané chvíli zjistit názor nové polské prozatímní vlády národní jednoty na rozsah těchto přírůstků a že tedy bude třeba vyčkat s konečným vymezením západních hranic Polska až na mírovou konferenci.¹⁹

Uznání hranice na Curzonově linii znamenalo pro Polsko ztrátu přibližně poloviny předválečného území – šlo o východní země se svébytnou tradicí a kulturou, v nichž se nacházela dvě kulturní střediska Vilno a Lvov. V již citovaném eseji se ke ztrátě východních zemí a úpravě polských hranic vyjádřil profesor Legutko následovně: „Z pohledu na mapu vyplývá, že polská společnost byla vystavena gigantické amputaci. Polovina Polska byla odříznuta, tamní populace vyvražděna, deportována nebo zotročena. Amputaci provázal stejně gigantický zákrok transplantace. Novou součástí Polska se stala území patřící po staletí Německu. Zabraní části německého území by se snad dalo ještě vysvětlit jako akt spravedlnosti za vyvolání děsivé války a za spáchání nepředstavitelných zločinů. Jak však vysvětlit zabraní poloviny území zemi, která byla jednou z největších obětí této války a která se za cenu velkých ztrát postavila agresorům na odpor?“²⁰

Postoje představitelů Velké trojky k polským záležitostem na mírové konferenci v Postupimi ilustruje následující výměna názorů mezi Winstonem Churchillem a Josifem Vissarionovičem Stalinem, která proběhla na druhém zasedání dne 18. července 1945.

Churchill: „Naší politikou je přesvědčit co nejvíce Poláků, aby se vrátili do Polska. Proto jsem se velmi rozzlobil, když jsem se dočetl o vystoupení generála Anderse, jehož generalissimus zná. Anders řekl svým vojákům v Itálii, že vrátí-li se do Polska, budou posláni na Sibiř. Podnikli jsme proti tomuto generálovi disciplinární kroky, aby se v budoucnu zdržel podobných prohlášení. K překonání všech těchto obtíží bude zapotřebí času. Naše politika však tkví v tom, abychom přemluvili co nejvíce Poláků k návratu do Polska. Týká se to i civilistů.“

Stalin: „Chápu obtížnou situaci britské vlády. Víím, že poskytla útočiště polské emigrantské vládě. Víím, že bývalí polští vládci způsobili vládě Velké Británie přesto mnoho nepříjemností. Uvědomuji si obtížné postavení britské vlády. Rád bych však, aby bylo jasno, že náš návrh nechce zkomplikovat situaci britské vlády a že přihlíží k obtížnosti jejího postavení. Náš návrh má pouze jediný cíl: skoncovat s nevyjasněnou situací, která v této otázce stále ještě vládne, a dát vše do pořádku. Arciszewského vláda ve skutečnosti existuje, má své ministry, pokračuje v činnosti, má svou agenturu, svou základnu a svůj tisk. To všechno působí nepříznivým dojmem.“

Churchill: „Naprostu s vámi souhlasíme. Chceme tuto otázku likvidovat, avšak není-li nějaká vláda už uznávána, nedostává-li žádnou podporu, nemá žádné možnosti pro svou existenci. Zároveň však nemůžeme zabránit jednotlivcům v Británii,

19 Tamtéž, s. 163.

20 LEGUTKO, Ryszard, s. 198.

aby žili a mluvili. Tito lidé se scházejí se členy parlamentu a mají v parlamentu své stoupence. My jako vláda však s nimi neudržíme žádné styky. Ani já osobně, ani pan Eden jsme se s nimi nikdy nesetkali a od té doby, kdy pan Mikołajczyk odjel, dokonce ani nevím, co s nimi dělat, nikdy se s nimi nesetkávám. Nevím, co mám dělat, když Arciszewski chodí po Londýně a žvaní s novináři. My je však považujeme za neexistující a z diplomatického hlediska likvidované a doufám, že brzy budou naprosto neefektivní.“²¹

Význam, jaký měla konference na Jaltě pro Polsko, vyjádřil českoamerický historik Josef Kalvoda v článku nazvaném „Jalta 1945 a Vítězný únor 1948“ následovně: „Poláci si plným právem na Jaltskou dohodu stěžují a denuncují ji. Na přání Roosevelta se konference konala až po amerických volbách. Americký prezident nechtěl ztratit v listopadu 1944 hlasy amerických Poláků, a proto neřekl, k čemu na Jaltě dá souhlas. Bohužel, Churchill a Roosevelt souhlasili s připojením polských východních území okupovaných Sověty během bleskové polsko-německé války v roce 1939, kdy byli spojenci nacistického Německa a kdy Sověti vrazili Polákům dýku do zad, k Sovětskému svazu.“²²

Repatriace ze Západu do Sovětského svazu

Třetím příkladem západních omylů a prohřešků je repatriace ruských a dalších zajatců proti jejich vůli po skončení války zpět do Stalinova Sovětského svazu a do Titovy Jugoslávie. Repatriace do Sovětského svazu se netýkala jen válečných zajatců, ale i těch někdejších obyvatel bývalé Ruské říše, kteří v Sovětském svazu nikdy nežili – také oni byli násilím dopraveni do sovětského totalitního státu. Jak to nazval spisovatel Alexandr Solženicyn – šlo o poslední tajemství druhé světové války. Velká Británie a Spojené státy vydaly tyto válečné zajatce vstříc smrti a otroctví v koncentračních táborech. Svědectví o těchto smutných událostech můžeme nalézt v knihách britsko-ruského historika Nikolaje Tolstého (*Oběti Jalty*²³), amerického novináře Julia Epsteina (*Operace Keelhaul*²⁴) nebo polského spisovatele Józefa Mackiewiczze (*Kontra*²⁵).

Nikolaj Tolstoj v úvodu své knihy věnované památce obětí jaltských dohod šokuje čtenáře, když píše, že „v letech 1944–1947 západní Spojenci předali Stalinovi o mnoho více než dva miliony Rusů, z nichž téměř všechny potkal strašný osud“. A dále, že „mezi nimi byly i tisíce carských uprchlíků, kteří v sovětském Rusku nikdy nežili, kteří ze své vlasti uprchli v roce 1919 jako spojenci Britů a Američanů,

21 Viz přepis rozhovorů na Postupimské konferenci publikovaný online na webu valka.cz.

22 KALVODA, Josef: Jalta 1945 a Vítězný únor 1948. In: *Sovětizace Československa – příčiny a důsledky*. Sv. 2. Nakladatelství Dřvo, Kladno 2023, s. 172–175.

23 TOLSTOJ, Nikolaj: *Victims of Yalta*. Hodder and Stoughton Ltd., London 1977; český překlad – *Oběti Jalty. Pravdivá historie jedné z nejotřesnějších epizod druhé světové války*. Elka Press, Praha 1998.

24 EPSTEIN, Julius: *Operation Keelhaul: The Story of Forced Repatriation from 1944 to the Present*. Devin-Adair, Old Greenwich 1973.

25 MACKIEWICZ, Józef: *Kontra*. Instytut Literacki, Paryž 1957.

a na něž se proto Jaltská dohoda (respektive její nezveřejněná část o repatriaci) nevztahovala, předány v Rakousku SMERŠi. Okolnosti této akce byly tak tajné, že dodnes se užívají výjimečné prostředky k tomu, aby nevyšly na světlo.²⁶

Tolstoj v knize *Oběti Jalty* uvádí, že za vznik politiky repatriací byl odpovědný především bývalý britský ministr zahraničí Anthony Eden, který už na schůzce Churchill se Stalinem v Moskvě v říjnu 1944 bez odporu a bez námitek ukvapeně Stalinovi slíbil, že Britové vrátí všechny jeho poddané bez ohledu na to, zda si návrat budou přát. Oficiální dohody Sovětů s Brity a Američany o repatriaci, jejichž přesné znění bylo tajné, byly uzavřeny na Jaltské konferenci v únoru 1945, poslední násilná repatriace do Sovětského svazu proběhla v květnu 1947.

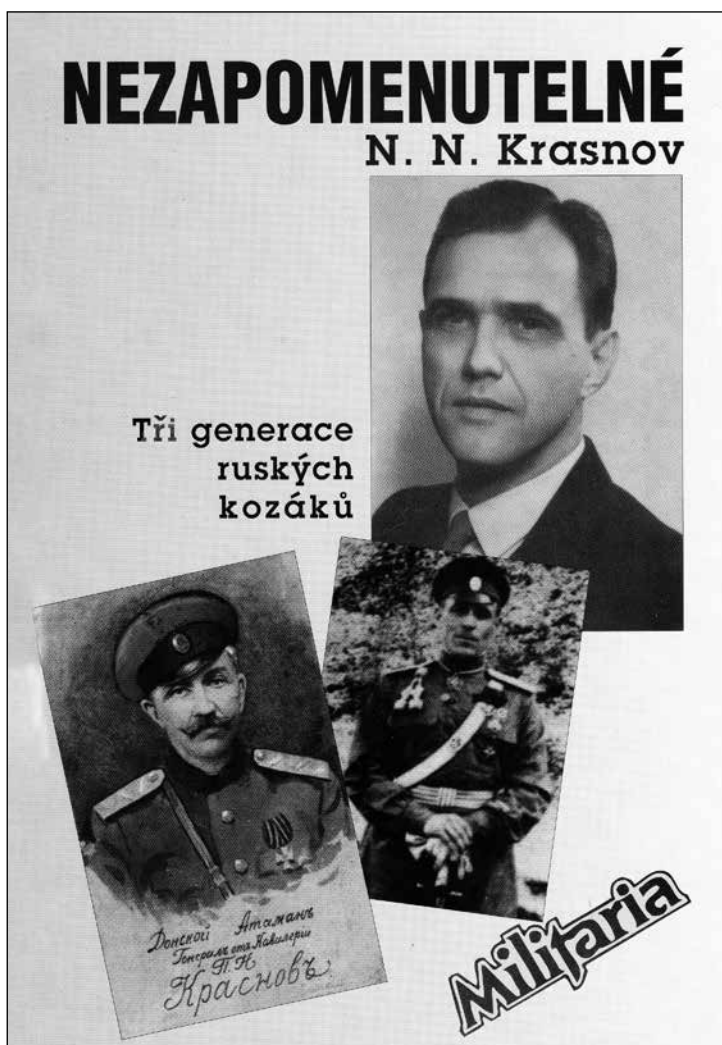
Tolstoj a další autoři popisují vzájemně se potvrzující otřesná svědectví o finálním předávání zajatců Sovětům. Šlo z jedné strany o lhaní důstojníků a úředníků – až neuvěřitelné v případě vydání donských kozáků v Lienzi, střelbu vojáků do zajatců a použití všech prostředků včetně surového bití a slzného plynu, a na druhé straně o zoufalé prosby a petice, zabarikádování se na ubytovnách zajateckých táborů a desítky protestních a zoufalých sebevražd. Přestože většina britských a amerických vojáků byla z plnění rozkazů spojených se závěrečnými fázemi repatriace znechucena a někteří velitelé a úředníci protestovali, na velké politice a jejích faktických důsledcích to nic nezměnilo. Situaci nemohl ovlivnit ani západní tisk potenciálním vyburcováním veřejného mínění, protože byl limitován vlastním neobjektivním sovětofilstvím. Jako jednu z nemnoha výjimek připomíná Tolstoj novináře a spisovatele George Orwella: „Jeho osamělý hlas poukazoval na to, že zřejmě existovalo dobrovolné spiknutí tisku, který celou tu krátkou historii zatajil. Podle jeho názoru to bylo zčásti způsobeno jedovatými účinky ruského mýtu na anglický intelektuální život“. Oním mýtem byl převažující názor britské levice, že Stalinovo Rusko je skutečně spravedlivou a svobodnou společností.²⁷

Jaká tedy vlastně byla motivace západních Spojenců ve věci repatriací „Stalinových poddaných“ do Sovětského svazu proti jejich vůli? Tolstoj zpochybňuje a odmítá zdůvodnění představitelů spojenecké politiky a administrativy, že byli motivováni především starostí o bezpečný návrat vlastních válečných zajatců osvobozených Rudou armádou (a nacházejících se v prozatímním sovětském zaopatření) domů a argumentuje, „že neexistují žádné důkazy o tom, že by se některý pracovník ministerstva zahraničí takového možnosti tehdy obával“.²⁸ Nepovažuje za pravděpodobné, že by se Stalin odhodlal britské a americké zajatce vzít v této věci jako rukojmí. Mimo to je třeba říct, že repatriace pokračovaly i poté, co byli poslední spojenečtí zajatci osvobození Sověty dávno doma. Zdá se ovšem neuvěřitelné, že hlavním důvodem, proč západní politikové vycházeli Stalinovi vstříc, nebyl ani tak cynický pragmatismus (až na výjimky mezi něž patřil W. Churchill), ale politicky

26 TOLSTOJ, Nikolaj: *Oběti Jalty*, s. 19.

27 Tamtéž, s. 18.

28 Tamtéž, s. 19.

zcela scestná víra ve Stalinovy dobré úmysly a neméně scestné představy o sovětském politickém systému a jeho poválečném směřování. Výsledkem byla nemístná servilita s dalekosáhlými politickými lapsy.

V závěru knihy *Oběti Jalty* Tolstoj napsal: „O britských a amerických postojích k nucené repatriaci nelze uvažovat izolovaně. Představovaly aspekty celkové politiky k Sovětskému svazu a nevyhnutelně měly ve srovnání s hlavními otázkami jen druhořadý význam. Úředníci ministerstva zahraničí tvrdili, že Stalin chová vůči Západu dobré úmysly a že spolupráce s ním je nejen možná, ale i prospěšná britským zájmům. Osud Rusů, jejichž návrat si tyto postoje vynutily, byl politováníhodnou, ale nevyhnutelnou obětí ve prospěch vyššího cíle.“²⁹ Ve skutečnosti sovětský totalitární kolos skrývající se pod maskou „dobrotivého strýčka Joe“, jak byl na Západě nazýván Stalin, kolos vzdělaných uhlazených diplomatů a bodrých válečných vítězů v uniformách, budoval na Západě své „páté kolony“, organizoval intenzivní činnost směřující k rozšíření svého teritoria a spřádal nové plány světové revoluce.

Výstižné svědectví o skutečných sovětských názorech na americkou a britskou vstřícnost je uvedeno ve vzpomínkové knize Nikolaje Krasnova, který byl jako ruský důstojník jednou z obětí repatriace donských kozáků do Sovětského svazu. Poté, co přežil desetileté utrpení v „souostroví gulag“, byl v rámci politiky nového sovětského vůdce Chruščova jako jugoslávský občan propuštěn, a bylo mu dokonce dovoleno opustit zemi. Tento nečekaný zázrak mu umožnil vydat knižně své vzpomínky, mezi nimiž je zaznamenáno i jedno děsivé setkání na děsivém místě – v moskevské Lubjance. Společně se svým otcem, kozáckým plukovníkem Semjonem N. Krasnovem, byl předveden k veliteli NKVD Vsevolodu Merkulovovi, pobočníkovi Lavrentije Beriji. Z celého setkání vyplynulo, že Merkulov chce před oběma Krasnovy demonstrovat svou moc a popást se nad osudem, který jim připravil. Oznámil jim, že nebudou popraveni, ale stanou se sovětskými otroky na Sibiři.

Podle Krasnovova svědectví řekl: „Země vás potřebuje, budete dělat pro blaho celé vlasti! Může to být v lese anebo po pás ve vodě, v šachtě. [...] Doba se změnila. Nepřítele střílíme málokdy. Potřebujeme levné pracující ruce. My si nenalháváme, že by se nám kdy podařilo převychovat Krasnova a udělat z něj pokornou sovětskou ovci. Nikdy nás nebudete mít rád. Ale my vás donutíme, abyste pracoval pro komunismus, a to bude nejlepším morálním zadostiučiněním.“ Na expozé Krasnova staršího, který konstatoval, že byl a je připraven kdykoliv a kdekoliv zemřít a ze své válečné anabáze lituje jen toho, že věřil Angličanům, Merkulov odpověděl: „Smrt prošla kolem vás, ale nevzala vás s sebou. Ale jestli jste věřili Angličanům, to byla hloupost. Vždyť to jsou hokynáři a vždycky byli! Vždyť prodají cokoli a kohokoli bez jediného mrknutí oka. Jejich politikové se prodávají jako děvky. Dům, ve kterém zasedá premiér, je hlavní diplomatický bordel. Obchodují jak s cizími životy, tak i se svým vlastním svědomím. A my, my jim nevěříme, plukovníku. Proto jsme vzali

29 Tamtéž, s. 374.

otěže do svých rukou! Nevědí, že jsme je na šachovnicovém stole zahnali do rohu a teď budou muset skákat, jak my budeme pískat. Dříve či později dojde ke střetu mezi komunistickým medvědem a západním buldokem. Pak skončí. Všichni jejich králové, všechny tradice, zámky, erby, řády i bílé paruky poletí k čertu. Nevydrží plácnutí naší medvědí tlapy. Vyhraje naše zdravá, sociálně silná, mladá leninsko-stalinská myšlenka! Tak to bude, plukovníku!“³⁰

30 KRASNOV, Nikolaj N.: Nezapomenutelné. 1945–1956. Elka Press, Praha 1997, s. 60–61.